

Sygn. akt III Ca 617/14

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 października 2014 r.

Sąd Okręgowy w Gliwicach III Wydział Cywilny Odwoławczy w składzie:

Przewodniczący - Sędzia SO Magdalena Balion - Hajduk (spr.)

Sędzia SO Lucyna Morys - Magiera

Sędzia SR (del.) Maryla Majewska - Lewandowska

Protokolant Wioletta Matysiok

po rozpoznaniu w dniu 2 października 2014 r. w Gliwicach na rozprawie

sprawy z powództwa I. D.

przeciwko M. G.

o ustalenie

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Rejonowego w Zabrze

z dnia 24 stycznia 2014 r., sygn. akt VIII C 1046/11

I. zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że:

1. oddala powództwo,

2. zasądza od powódki na rzecz pozwanego (...) (dwa tysiące czterysta siedemnaście) złotych tytułem zwrotu kosztów procesu,

3. zasądzić od Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Zabrze na rzecz adwokata A. K. kwotę (...) (dwa tysiące dziewięćset pięćdziesiąt dwa) złote, w tym kwotę 552 (pięćset pięćdziesiąt dwa) złote podatku od towarów i usług, tytułem kosztów pomocy prawnej świadczonej powódce z urzędu przed Sądem Rejonowym;

II. zasądza od powódki na rzecz pozwanego 1620 (tysiąc sześćset dwadzieścia) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania odwoławczego.

III. zasądzić od Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Zabrze na rzecz adwokata A. K. kwotę (...) (jeden tysiąc czterysta siedemdziesiąt sześć) złotych, w tym kwotę 276 (dwieście siedemdziesiąt sześć) złotych podatku od towarów i usług, tytułem kosztów pomocy prawnej świadczonej powódce z urzędu w postępowaniu odwoławczym.

SSR (del.) Maryla Majewska – Lewandowska SSO Magdalena Balion – Hajduk SSO Lucyna Morys – Magiera

Sygn. akt III Ca 617/14

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 24 stycznia 2014r. Sąd Rejonowy w Zabrze stwierdził nieważność umowy pożyczki zawartej w dniu 13 grudnia 2005r. pomiędzy powódką I. D. a pozwanym M. G., zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 2 993,82zł tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu oraz nakazał pobrać od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego w Zabrze kwotę 2 170zł tytułem opłaty sądowej, od której uiszczenia powódka była zwolniona.

Sąd Rejonowy ustalił, że powódka urodziła się (...), otrzymuje dochód w postaci renty rodzinnej kwocie 1 445,91 zł brutto, jest osobą samotną, schorowaną, nieporadną, niepełnosprawną w znacznym stopniu, chorą na choroby serca, nadciśnienie, skupiska kamieni nerkowych, owrzodzenie żyłaków kończyn dolnych i cukrzycę. Ma problemy ze słuchem.

Pozwany prowadzi własną działalność gospodarczą w branży poligraficznej. Zna J. K. i za jego propozycją udzielił powódce pożyczki w kwocie 35 000zł. Pozwany za pośrednictwem J. K. udzielił pożyczki tylko powódce. Pozwany przed udzieleniem pożyczki powódce udzielał innych pożyczek pieniężnych w kwocie 1000 – 2.000zł.

W dniu 14 września 2005r. ujawniono w księdze wieczystej nr (...) zawiadomienie Komornika Sądowego o wszczęciu egzekucji z ograniczonego prawa rzeczowego – spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego. W dniu 22 listopada 2005 roku ujawniono w treści księgi wieczystej ostrzeżenie o wszczęciu egzekucji w stosunku do nieruchomości.

Powódka w dniu 13 grudnia 2005r. zawarła z J. K. umowę zlecenia – restrukturyzacji, zgodnie z którą zleciła J. K. podjęcie czynności w zakresie konsultingu, między innymi wstępnej analizy możliwości restrukturyzacji zadłużenia, doradztwa w negocjacjach z wierzycielami oraz opracowania wniosków kredytowych. W tym samym dniu zawarła z pozwanym umowę pożyczki na kwotę 35 000zł z terminem spłaty do 12 marca 2006r. w comiesięcznych ratach począwszy od stycznia 2006r. Projekt umowy został przygotowany przez J. K.. Zgodnie z postanowieniami umowy kwota 5000zł miała zostać przekazana gotówką przez pozwanego do rąk powódki w terminie 3 dni od dnia notarialnego ustanowienia przewłaszczenia nieruchomości będącej własnością powódki, natomiast kwota 30 000zł miała zostać przekazana na konta bankowe wierzycieli powódki wskazane w odrębnych dyspozycjach. Oprocentowanie pożyczki wynosi 8% w skali miesiąca, to jest 2 800zł. Zabezpieczeniem dla pożyczki było ustanowienie przewłaszczenia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego położonego w K. przy ul. (...), którego wartość strony określiły na 75 000zł, a także weksel in blanco oraz ustanowienie bezwarunkowego, nieodwołalnego pełnomocnictwa na rzecz pozwanego do wymeldowania powódki oraz wszystkich osób zamieszkujących w nieruchomości będącej przedmiotem umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie. Powódka miała spłacić pozwanemu pożyczkę w łącznej kwocie 46 200zł. Pozwany nie znał sytuacji materialnej powódki.

Powódka złożyła J. K. dyspozycje wypłaty środków z zaciągniętej pożyczki, to jest w dniu 24 lipca 2006r. na kwotę 3 151,63 zł, w dniu 8 lutego 2006r. na kwotę 4 610zł, w dniu 20 lutego 2006r. na kwotę 6 427zł, wreszcie w dniu 25 kwietnia 2006r. na kwotę 5 600zł. W dniu 13 grudnia 2005r. powódka spłaciła pierwszą ratę pożyczki w kwocie 2 800zł. Powódka spłacała pożyczkę pozwanemu, składając J. K. dyspozycje wypłaty środków z zaciągniętej pożyczki to jest w dniu 20 lutego 2006r. na kwotę 2 800zł, zaś w dniu 25 kwietnia 2006r. na kwotę 5600zł.

Pismem z dnia 18 sierpnia 2006r. pozwany poinformował Spółdzielnię Mieszkaniową (...) w K., iż jest właścicielem lokalu położonego w K. przy ulicy (...) oraz zobowiązał się do regulowania od czerwca 2006 roku wszelkich opłat. Pismem z dnia 11 września 2006r. w/w spółdzielnia poinformowała pozwanego, iż mieszkanie powódki na dzień 31 sierpnia 2006r. obciążone było zaległościami z tytułu opłat eksploatacyjnych w wysokości 4 644,73zł, a zgodnie z umową przewłaszczenia na zabezpieczenia, to na pozwanym ciąży obowiązek uregulowania zadłużenia.

Na dzień 4 października 2006r. powódka posiadała 9 czynnych spraw egzekucyjnych prowadzonych przez Komornika Sądowego przy Sądzie Rejonowym Katowice – Zachód w Katowicach – M. K. z łącznym zadłużeniem w kwocie 26 678,98zł.

W dniu 11 października 2006r. pozwany uiścił komornikowi należności w łącznej kwocie 26 678,98 zł. Pismem z dnia 7 listopada 2006r. komornik poinformował spółdzielnię o zakończeniu egzekucji z ograniczonego prawa rzeczowego. W dniu 13 października 2006r. komornik zwrócił pozwanemu kwotę 643,42 zł jako nadpłatę.

W dniu 7 listopada 2006r. pozwany sprzedał spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w K. przy ul. (...) za cenę 92.000zł. Uzyskaną kwotę pozwany spożytkował na własne potrzeby.

Pozwany wystawił weksel in blanco na kwotę 40 000zł z terminem płatności na dzień 28 października 2006r., po czym wystąpił do Sądu Rejonowego w Zabrze o wydanie nakazu zapłaty. W dniu 29 listopada 2006r. Sąd Rejonowy w Zabrzy wydał nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym sygn. I Nc 760/06.

Postanowieniem z dnia 16 lutego 2007r. Prokuratura Rejonowa Katowice Centrum Zachód w Katowicach odmówiła wszczęcia postępowania w sprawie zaistniałego w dniu 13 grudnia 2005r. doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem na szkodę powódki podczas zawierania umów pożyczki oraz przewłaszczenia na zabezpieczenie.

W dniu 15 czerwca 2010r. pozwany dokonał cesji przysługującej mu względem powódki wierzytelności na rzecz J. K.

Sąd Rejonowy, uwzględniając powództwo na podstawie art. 189 k.p.c., wskazał że strony pozostawały w sporze co do adekwatności zastosowanych zabezpieczeń umowy do wartości udzielonej pożyczki oraz ustalenia zdolności powódki do świadomego i swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia woli w dniu zawarcia spornej umowy tj. w dniu 13 grudnia 2005r. Z uwagi okoliczność, iż wartość spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego powódki w chwili zawarcia umowy wynosiła 75 080zł i znacznie przekraczała wynikające z umowy pożyczki zobowiązanie, które łącznie z odsetkami wynosiło 46.200zł, zawarcie przez strony umowy pożyczki, przy nieproporcjonalnie niskiej wartości zabezpieczanej wierzytelności do wartości nieruchomości, stwarzało dla powódki realne zagrożenie, że na etapie zaspokojenia wierzyciela dojdzie do utraty nieruchomości.

Sąd Rejonowy stanął na stanowisku, że w odniesieniu do zawartej przez strony w dniu 13 grudnia 2005r. umowy pożyczki zachodzi stan nadmiernego zabezpieczenia zobowiązania. Nie zasługiwało na uwzględnienie twierdzenie pozwanego, iż powódka zgodziła się na zaproponowane warunki, a zastosowanie takich zabezpieczeń mieściło się w ramach przysługującej stronom swobody umów. Sąd I instancji, badając treść umowy, uwzględniając wysokość udzielonego świadczenia, kwotę odsetek umownych oraz dokonanego zabezpieczenia w postaci umowy przewłaszczenia na zabezpieczenie oraz weksla in blanco, a w dalszej kolejności fakt zaspokojenia się pozwanego ze wszelkich możliwych zabezpieczeń, doszedł do przekonania, iż wartość ustanowionych zabezpieczeń rażąco i trwale przekraczała wysokość chronionej w ten sposób wierzytelności, wraz z roszczeniami ubocznymi i spodziewanymi kosztami zaspokojenia. Sąd uznał umowę pożyczki z dnia 13 grudnia 2005r. za bezwzględnie nieważną na podstawie art. 58 § 2 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. Ponadto Sąd Rejonowy wskazał, że przy zawieraniu umowy doszło do wykorzystania niewiedzy powódki i „braku świadomości prawnej” przy dokonywaniu tej czynności.

Od wyroku apelację wniósł pozwany, zarzucając naruszenie prawa materialnego przez błędna wykładnię i niewłaściwe zastosowanie tj. art. 58 § 2 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. przez błędne przyjęcie, że umowa pożyczki jako sprzeczna z zasadami współżycia społecznego jest nieważna, art. 6 k.c. przez błędne przyjęcie, że powódka wykazała brak świadomości prawnej, stan wyłączający świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli przy dokonywaniu czynności prawnej i że wykazała stan nadzabezpieczenia, art. 3 k.c. w zw. z art. 5 ustawy z 7 lipca 2005r. o zmianie ustawy kodeks cywilny przez błędne przyjęcie, że odsetki zastrzeżone w umowie należy oceniać p[rzez pryzmat przepisów nieobowiązujących w dacie zawarcia pożyczki, naruszenie przepisów prawa procesowego tj. art. 233 § 1 k.p.c. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów i błędnym przyjęciu, że zastosowane w umowie

zabezpieczenia są nieadekwatne do wartości udzielonej pożyczki, że powódka w dniu zawarcia umowy znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, błędne określenie zobowiązania wynikającego z umowy pożyczki na kwotę 46 200zł, błędne przyjęcie że doszło do nadmiernego zaspokojenia wierzyciela, podczas gdy powódka nie spłaciła zobowiązania, a nadto pozwany spłacił liczne zaległości powódki wobec spółdzielni i wynikające z toczących się postępowań egzekucyjnych, pominięciu licznych okoliczności wskazanych szczegółowo w apelacji oraz naruszenie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. przez przyjęcie że zostały spełnione przesłanki do wystąpienia z powództwem, gdy powódka nie wykazała interesu prawnego w jego wytoczeniu, naruszenie art. 328 § 2 k.p.c., 321 k.p.c. i 227 k.p.c. w zw. z art. 224 k.p.c. Skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez oddalenie powództwa i zasądzenie kosztów procesu za obie instancje ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Powódka wniosła o oddalenie apelacji i zasądzenie na jej rzecz kosztów postępowania odwoławczego.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Rejonowy dokonał szerokich ustaleń faktycznych i ocenił żądanie powódki przez pryzmat naruszenia norm prawnych art. 58 § 2 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. W apelacji oprócz licznych zarzutów skarżący wniósł także o dopuszczenie dowodu z akt egzekucyjnych na okoliczność wysokości zadłużenia, które pozwany spłacił za powódkę. Wykazywał także, że w istocie przy uwzględnieniu odsetek umownych oraz karnych wynoszących 175zł za każdy dzień zwłoki wysokość zadłużenia z tytułu umowy pożyczki jedynie na dzień dokonania ostatniej płatności tj. 25 kwietnia 2006r. wynosiła 55 825zł. Sąd Okręgowy wniosek ten oddalił albowiem Sąd I instancji taki dowód dopuścił, nie stał się on jednak przedmiotem jego oceny i ustaleń faktycznych. W tym stanie rzeczy Sąd odwoławczy podziela ustalony stan faktyczny z wyjątkiem określenia wysokości zobowiązania wynikającego z umowy pożyczki na kwotę 46 200zł. Okoliczność ta w świetle oceny czy w przypadku przedmiotowej umowy doszło do nadzabezpieczenia, ma kluczowe znaczenie i nie została przez Sąd Rejonowy w sposób należyty wyjaśniona i oceniona.

Niemniej jednak w świetle zgłoszonego zarzutu naruszenia art. 189 k.p.c. i braku wykazania przez powódkę interesu prawnego w wytoczeniu niniejszego powództwa okoliczność ta ma drugorzędne znaczenie. Strona pozwana w toku procesu kilkakrotnie domagała się wykazania przez powódkę interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie nieważności umowy. Pełnomocnik powódki w piśmie procesowym z dnia 4 grudnia 2012r. wskazał, że główną i podstawową konsekwencją ustalenia przez Sąd nieważności umowy pożyczki będzie uprawnienie wystąpienia przez powódkę z roszczeniem o zwrot spełnionych świadczeń. Należy podkreślić, że przedmiotowa umowa została zawarta 13 grudnia 2005r., zaś powódka wytoczyła powództwo o ustalenie jej nieważności w dniu 5 grudnia 2011r. tj. w 6 lat po jej zawarciu, w chwili gdy wierzyciel wyegzekwował co najmniej częściowo zadłużenie, które z niej wynikało. Ponadto na skutek sprzedaży ograniczonego prawa własności doszło do przeniesienia własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego na osobę trzecią.

Na gruncie stosowania art. 189 k.p.c. w orzecznictwie i doktrynie ustaliło się jednolite rozumienie interesu prawnego, który wyraża się w konieczności udzielenia ochrony prawnej stronie, której nie przysługuje żadne dalej idące żądanie o zasądzenie czy świadczenie. Sąd Okręgowy przytacza tu chociażby komentarz do art. 189 k.p.c. autorstwa P. T. , iż interes prawny zachodzi, jeżeli sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego, zapewni powodowi ochronę jego prawnie chronionych interesów, czyli definitywnie zakończy spór istniejący lub prewencyjnie zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości. Nie ma interesu prawnego ten, kto może poszukiwać ochrony prawnej w drodze powództwa o zasądzenie świadczeń pieniężnych (np. gdy dług stał się już wymagalny) lub niepieniężnych. Takie rozumienie interesu prawnego podkreślił także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 15 maja 2013r. sygn. III CSK 254/12, który stwierdził, że interes prawny rozumieć należy jako obiektywnie występującą potrzebę ochrony sfery prawnej powoda, którego prawa zostały lub mogą zostać zagrożone, bądź też co do istnienia lub treści których występuje stan niepewności. Ocena interesu prawnego wymaga zindywidualizowanych, elastycznych kryteriów, uwzględniających celowościowe podstawy powództwa z art. 189 k.p.c. Jedną z przesłanek badanych przy

rozważaniu celowości wykorzystania powództwa o ustalenie jest znaczenie, jakie wyrok ustalający wywarłby na sytuację prawną powoda. O występowaniu interesu prawnego świadczy możliwość stanowczego zakończenia w tej drodze sporu, natomiast przeciwko jego istnieniu - możliwość uzyskania pełniejszej ochrony praw powoda w drodze innego powództwa. Postępowanie cywilne oparte jest na założeniu, że realizacja praw na drodze sądowej powinna być celowa i możliwie prosta, udzielana bez mnożenia postępowań. Założenie to realizuje wymaganie wykazania interesu prawnego w wypadku żądania ustalenia istnienia (nieistnienia) stosunku prawnego lub prawa i przyjęcie jako zasady, że możliwość uzyskania skuteczniejszej ochrony w drodze innego powództwa podważa interes prawny w żądaniu ustalenia.

Sąd Rejonowy pomimo, iż przytoczył treść art. 189 k.p.c. w swoim uzasadnieniu i wskazał, że warunkiem sine qua non dopuszczalności takiego powództwa jest istnienie po stronie powodowej interesu prawnego w ustaleniu konkretnego stosunku prawnego lub prawa. Interes ten występuje zwłaszcza w wypadku niepewności co do odpowiedniego prawa lub stosunku prawnego, to dalej nie rozważał już na czym w przypadku powódki taka niepewność miałaby polegać i czy w kontekście przysługujących jej dalej idących roszczeń faktycznie taki interes prawny posiada.

Sąd Okręgowy w pełni podzielając cytowane wyżej stanowisko doktryny i Sądu Najwyższego uznał, iż powódka nie wykazała interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie nieważności umowy pożyczki, co prowadzić musiało do zmiany zaskarżonego wyroku na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. i oddalenia powództwa. Z uwagi na trafność zarzutu naruszenia art. 189 k.p.c. Sąd odwoławczy nie odnosi się już do dalszych zarzutów apelacji.

Konsekwencją tej zmiany jest również zmiana orzeczenia o kosztach procesu, które powódka winna ponieść na zasadzie art. 98 k.p.c. jako przegrywająca proces, tak samo jak i koszty postępowania odwoławczego. Na koszty postępowania przed Sądem II instancji złożyła się opłata od apelacji – 420zł i wynagrodzenie pełnomocnika pozwanego w kwocie 1200zł.

SSR (del.) Maryla Majewska – Lewandowska SSO Magdalena Balion – Hajduk SSO Lucyna Morys – Magiera